

Bodolai Gyöngyi

Táltos erő

Balla Antal gazdag ember. Hogy miből áll a jobbágytelki népművelő, táncoktató, népi együttes alakító- és -vezető, vagy korszerű szóhasználattal élve közművelődési menedzser gazdagsága? Nos, Balla Antal kincseit nem bankokban vagy a ládafiában kell keresnünk. A kincs a lélekben és gondolatokban, egy falu népének életérzésében lakozik. Sikerekből és kudarcokból ered, akaratból és ambícióból, tehetségből és szívósságból, ötletességből és kitartásból, kíváncsiságból és jó szándékból, harcból és tűzből, valami táltos erőből, amely továbbot parancsol borostás kedvű napok és évek után, s felszikkázik minden mozdulatban, ha táncra perdül a lélek és a láb.

Dallal és mozdulattal magyarok

Balla Antal gazdagsága élményekből és emlékekből áll, amelyek megélni érdemessé nemesítik az életet, s melengetően bélelik ki a lelket, erőt adva a mindenkori újrakezdésre. Ez a kincs zenei és mozgásbeli anyanyelvünk szeretetét és kiváló ismeretét jelenti, amellyel a falusi ember a világ elé áll, s bebizonyítja, hogy mit tudhatnának azok, akik elfelejtették, hogy nemcsak szavakkal, de dallal és mozdulattal is hogyan lehetünk a lehető legszebben önmagunk, erdélyiek és magyarok.

A gazdagság tárgyi bizonyítékai látszólag egyszerűek, hisz birtokosuknak nem ezzel kellett kitűnnie mások előtt. Aki tehát ingatlanokban és ingóságokban számol, legyinteni fog az idő barnította székely kapu, a zöldre festett muskátlis tornác s a jellegzetes jobbágytelki ház láttán. Ha azonban betűkben mérjük a gazdagságot, akkor bármely írástudónak megváltozik a véleménye, hisz megemelni is nehéz azt a vaskos jobbágytelki piros-fekete szőttessel borított dossziét, amelyre zöld betűkkel az 1945-1975-ös évszámokat varrták. Ez utóbbit azóta '95-re, s talán '98-ra javíthatnánk, hisz se szeri, se száma azoknak az írásoknak, amelyek Balla Antalról s a jobbágytelki népi együttesről szólnak, s most gondosan kartonra ragasztva várják a halhatatlanságot. Ha végigböngésszük a betűtengert, amelynek főhőse Balla Antal és együttese, megállapíthatjuk, hogy nincs az a középkorú vagy idősebb, közművelődéssel foglalkozó romániai újságíró, és ide sorolhatunk jó néhány fiatal is, továbbá a szakma sok anyaországi művelőjét, akit ne ihletett volna meg a jobbágytelki csoda, amelynek képi valóságát albumok sokasága őrzi.

Örömök és keserőségek

S hogy ezek után miért foglalkozom mégis Balla Antallal, ahelyett, hogy eddig ismeretlen személyeket szólaltatnék meg? Nos, erre a közművelődési berkekben hangoztatott keserűség készített, amely a hajdani csoda szertefoszlásáról regél, arról, hogy megszűnt volna az az „életképes, egységesnek látszó együttes”, amely kivívta azt, hogy „a Jobbágytelke szónak jelentése, sőt varázsa van (volt?)... bárhol ebben a szűkebb pátriában, ahol felcsendül a jobbágytelki himnusz és megdobbannak a jobbágytelki csizmák”.

Talán mégsem kell erről a csodáról múlt időben beszélünk? Bodor Pál fogalmazta meg jó néhány évvel ezelőtt: „Balla Antalt nem lehet kinevezni, sem Balla Antalságából leváltani. B. A. és társai úgy működnek, mint egy leépíthetetlen intézményrendszer.” És mindezt mégiscsak megkísérelheti egy mindnyájunknál hatalmasabb erő, a sors, amely az utóbbi időben adott ugyan örömet, de túlságosan „bökezű” volt a keserűséggel, nehézségekkel is.

A közelmúltban láttam örülni az együttes vezetőjét, s a millicentenáriumi emlékműsorra készülni, ahonnan azonban halállal viaskodó felesége betegágya mellé tért vissza, akit hosszú ideig ápolt, mielőtt végleg elvesztette volna. Együtt örültem, amikor beszámolt arról, hogy a budapesti Néprajzi Múzeum aulájában átvette az életműért járó legnagyobb kitüntetést. Egy évvel később begipszelt karral fogadott, de látogatásomon meggyőződtem, hogy törött szárnyal is lehet álmodozni, s jövőt remélni olyan fiatalok példájára hivatkozva, akiket nemrégiben nyert meg a táncnak. Pedig két évvel korábban azon kesergett, hogy a mai fiatalokat Jobbágytelkén is reménytelenül elnyelte a diszkó.

– Ezek szerint mégiscsak van utánpótlás?

– Pláne most. Hat fiú, s tíz lány került az együttesbe. Mindig úgy szerettem, hogy több lányunk legyen, mert a táncunk így kívánja. S mennyire örvendtek a szülők, hisz a fiúk nem tudtak táncolni. Most két éve kezdtem el foglalkozni velük, mert a szüreti bálra készültek. Épp itt volt Pestről egy ismerős család, s látván, hogy a próbákon egy lépést sem tudtam ezeknek a legényeknek megtanítani, azt mondta nekem a magyarországi vendég: – Anti, ezzel a sok fatökű fiúval ne foglalkozz, ezekből sohasem lesz táncos! És kérem, abból olyan három táncosom lett, hogy már az első sorba állítottam őket, mikor a holtmarosi Gyöngykoszorú találkozón voltunk szerepelni.

– Valamikor úgy hírlett, hogy Jobbágytelkén mire beszélni kezd a gyermek, már énekel és táncol is... Vagy talán ritkábban táncolnak a nagyok, s a gyermekeknek sincs kitől tanulniuk?

– Az iskolában sajnos már nem tanítják őket. Régebben gyermektáncsoport működött, s nekem aztán könnyű volt foglalkozni velük, mikor végeztek... Pedig lehetne. A mostani

kilencedikesek között öt nagyon jó táncos van. És hogy örvendtek azok, akiket Magyarországra vittem, szót fogadtak a fiúk is. Nem hittem volna, hogy így pontra tudom tenni őket.

Borzasztó drága a jármű

Hallgatom Balla Antal örömét, de azért mégis megkérdezem, mi az oka, hogy a mondottak ellenére annyi táncos találkozási elmaradtak. Holott volt időszak az együttes történetében, amikor épp a tiltás ellenére voltak jelen a legnehezebb körülmények között is a versenyeken, találkozókon. Mondták is akkor, hogy a kudarc, a nehézségek éltetik az együttest. A válasz a közelmúltra vonatkozóan egyszerű, mindig valami családi esemény jött közbe, esküvő, halál, no meg a pénz.

– Nem tudunk menni sehova, mert borzasztó drága a jármű. Nem kapunk annyi bevételt, hogy a mai utazási költségeket ki tudjuk fizetni. Pedig az évek során Erdély kilenc megyéjét végigtekeregtük, a saját költségünkön mentünk városokba, falvakba, ahova hívtak. S a változások után is sok helyt szerepeltünk – kanyarodunk vissza a múltba, amelyet nemcsak mások, rendszeresen vezetett naplójában Balla Antal is megörökített. A csíkos, nagyalakú füzetbe írt sorok hűen követik végig az eltelt évtizedeket. Az első lapon a jegyzőségi tisztviselő gyöngybetűvel vetette papírra 1945-ben a Karikagyűrű című három felvonásos népszínmű szereplőit, sőt azt is, hogy B. F. az első próbán nem tudta a szöveget. A későbbi beírásokból pedig kiderül, hogy a Hodos községi néptanács titkárává kinevezett, s a falu művelődési életének megszervezését felvállaló köztisztviselő megjárta a szocialista népművelődés csúcsait és szurdokait, s az erősödő nacionalizmus légkörében megismerte a hurráoptimizmust mímelő, de egyre szigorodó rendszernek s a rendszer aktivistáinak a másik arcát is. A kevésbé barátságosat. Ami külön tanulmányt érdemelne. B. A. naplójának részletei pedig segítenek abban, hogy a korhű dokumentum erejével színesítsék a mondottakat.

Mára már a legnagyobb jóindulattal is aligha lehet aszfaltos útnak nevezni azt a gidresgödörös valamit, ami a Nyáradmente félreeső völgyébe, a Tarbükk alatt, a Darvas-patak két oldalán fekvő településre vezet. Marosszék végfalujáig még a gödröket ideig-óráig betemető útjavító szándék sem ér el, s az a gépkocsivezető, aki egyszer oda behajtott, ha nem feltétlenül szükséges, akkor a Jobbágytelkére vezető utat elkerüli. Pedig sima aszfalton talán a kultúra is könnyebben kiérkezne a faluból. A bemenetelről nem is beszélve.

Tisztítják a szálat

Az 1998-as ősz e tájnak sem kedvezett, szalmában viszont nincs hiány. Az udvarokon már tisztítják a szálat, hogy aztán a „céhekben”, azaz az erre kijelölt házakban zeneszóval, tánccal tarkítva elkezdődjék a szalmafonás. A szokást, a háziipart, amely ma is megélhetést biztosít a falu lakóinak, s amelyet 1831-ben a sok gyerek láttán egy pap honosított meg Böződről, a népi együttes témás tánca nyomán ismerte meg a nagyközönség. Már akik még emlékeznek a hajdani szereplésekre, hisz mostanában mind ritkábban látjuk színpadon. Kereskedni sem járnak Erdély-szerte a szalmakalappal, a fonatot ugyanis mások vásárolják fel, de egyéb jövedelem hiányában jól fog a megélhetéshez.

Az ősz Balla Antalt is mindig hazahozza, bár nyaranta sokat jár-keel a határokon túl. A házimunka nyoma a törött kar, amire legyint, s bizonygatja, hogy a táncban ez sem akadály. Ilyen töretlen táncos kedv láttán korát firtatom, amire így hangzik a válasz:

– Nem tudom, mert minden évben változik – válaszolja, s aztán csak kiderül, hogy június 15-én rúgta el szerencsésen a 72-t.

– Mikor, hogyan tanult meg táncolni, akiről azt írták, hogy magasfeszültség van a lábában? – kanyarodom vissza a kezdetekhez.

– Nem tudom – nevet jóízűen. – Sohasem tanultam – folytatja. 1942-től táncolok, s az együttesel '45 óta foglalkozom, november elsején 53 esztendeje. Aki abban az évben született, az is már apó s nagyanyó mind. A kezdet a napló bejegyzése szerint nem lehetett könnyű, hisz a hétgyerekes családban Balla Antalnak titokban kellett olvasnia a színdarabos könyvet: „mert, itthon a szüleim vertek agyon, hogy nem dolgozom”.

Szerepek és pofonok

– S az együttes?– kérdezném, de Balla Antal mondja is a Marosszék, 1884. október 12-i számában megörökített történetet, miszerint az említett évben már táncolt Jobbágytelke. A trónörökös pár görgényi látogatása során a községi nagyvendéglőben majd a kastély udvarán került sor a környékbeli népviselet, népszokások, táncok bemutatására. Elsőnek a jobbágytelki, hodosi és ehedi székely tánccsoportok léptek fel, majd a geryeszegi magyar, a petelei szász s a hodáki román tánc következett.

– Amikor színdarabot tanultunk, utána táncoltunk a színpadon. Aztán a tánccsoport is megkezdte tevékenységét. Az első országos verseny 1949-ben volt Bukarestben, attól kezdve errefelé minden versenyen részt vettünk, és mindeniken díjat nyertünk.

A napló tanúsága szerint 1953 augusztusában szerepeltek először szalmakalapban, a marosvásárhelyi Kultúrpalotában, s ebben az évben készült el a jobbágytelki kultúrház, ahol

végre lehetett dolgozni és szórakozni a csűrökben, házaknál, iskolában tartott próbák után. Ekkor kapják az első pofont is, az ígéretek ellenére ugyanis nem a jobbágytelkieket küldik a fővárosi Világifjúsági Találkozóra. Nekik csak a ruhát kellene adni. De nem adják.

1954 januárjában turnéznak először a Székelyföldön. Sok iskola hálójában megfagytak, meg is tetvesedtek, két ágyban hatan aludtak, „... ennek ellenére több öröm és jó élmény maradt fenn erről az útról, mint a kellemetlenségek.”

1957-ben Balla Antalnak hathónapos közigazgatási tanfolyamon kell részt vennie, s bár a frissen alakult Székely Népi Együttes minden előadását megtekintve készül a folytatásra, eközben otthon feloszlik a csoport. Ősszel viszont a faluba kerül Nagy Ferenc tanító, aki énekkart alakít. Van miből, hisz az iskola névadójának, Petres Kálmánnak az édesapja, aki 1883–1934 között volt kántor Jobbágytelkén, úgy kinevelte az énekkultúrát, hogy a mai napig is érződik.

Bartók Béla is gyűjtött a faluban

– Pünkösdkor vendégeim voltak Oroszlánból, s a templomban végig sírtak. Azt mondták, ilyent nem hallottak, ahogy itt énekelnek. Bartók Béla is gyűjtött 1914-ben a faluban, a Hej, édesanyám, kedves édesanyám s a Már minálunk babám és más ismert dalok alatt Jobbágytelke neve olvasható.

– Mivel az énekkarnak nem volt jövője, összecsaptuk a tánccsoporttal – magyarázza Balla Antal. Volt 15 pár táncos, s hátul negyven énekes. Így jelentünk meg az országos döntőn. Nem tudták, hova soroljanak, mert ilyen falusi csoport nem létezett Romániában. II. díjat adtak, s Jobbágytelki Népi Együttesnek neveztek. Attól kezdve többet nem váltunk szét. A műsorunknak fele ének, fele tánc. Nagy Ferenc 1962-es távozása óta az énekeket én tanítom, én gyűjtöttem a faluban. Arra törekedtem, hogy amit az öregektől tanultam, bevigyem az együttes műsorába. Egy este a kétórás műsor alatt 94 népdalt énekeltünk el. Ezen csodálkozott mindenki, amerre jártunk.

A nagy álom

– Ezt a dalkincset lehet-e még bővíteni?

– Mindig. Ha valakitől hallok egy éneket, hát „megfogom”. Amikor táncolunk, nem táncolunk negyedórákat. Egy perc tánc, majd egy dallam. Állandó jelleggel változik a zene és a mozgás.

– Céhbeli este, szalmafonás, cseresznyeszüret, kalapos tánc, aratótánc, a berukkolás... – a falu életének fontos eseményeit mind eltáncolták. Kinek az ötlete volt mindez?

– A koreográfiát is saját magamtól találom ki, sokszor egész éjjel nem alszom. Arra gondolok, hogyan csinálhatnánk minél szebben. Azzal, hogy sokat jártunk színházba, sokat tanultunk. Kolozsváron 280, Szatmáron két, Temesváron négy, Nagyváradon két előadást néztünk meg. Vásárhelyre is gyakran mentünk busszal, s a 11 órással jöttünk haza, de most ezt a járatot megszüntették. A változás után egyszer sem tudtunk Kolozsvárra menni, mert rettenetesen drága a szálloda és a jármű.

– Pedig valamikor a sok színházlátogatás mellett a nagy álom az volt, hogy a kolozsvári színházban fellépjenek, amiért még Sütő Andráshoz is segítségért fordultak. Aztán problémákkal tarkítottan, két, jéghideg teremben tartott diákházi előadás után az álom teljesült, 1978. április 23-án nagy sikert aratnak a sétatéri színpadon.

„Sok éjszakát nem aludtam. Mondtam magamban, hogy ezek nélkül a nyugtalanságok nélkül nem tudnék megenni?” – vívódott nem először és nem utoljára Balla Antal a napló tanúsága szerint.

Visszatérve a kronológiára, az 1959-es év a bukaresti siker ellenére a tízéves együttes történetének legszomorúbb időszaka, a kiszállás végén ugyanis a 85-ből 65 személy ételmérgezés miatt kórházba kerül, s volt, aki később bele is pusztult. Nagy érvágás ez, hisz az együttesben 35 tag marad, de mégis újra kell kezdeni. Aztán elment Nagy Ferenc is, és mégis gazdag évek jöttek: hisz kiszállásra mennek Csíkba, Kolozsvárra és környékére, Nagyvárad környékére, Diószegre, ahol miattuk leváltották a kultúrigazgatót. Közben verseny versenyt követ. 1964-ben esős időben is teherkocsival szállították az együttest a tartományi döntőre. Egy évvel később ott szerepelnek, ahol a szülők hajdan kalapot árultak: Kackó, Dés, Árpástó, Magyarderzs. Majd ugyanabban az évben a Zsil völgyét járják be.

Hogy milyen viszontagsággal járt egy-egy szereplés? „A rajoni néptanáctól – Régenből – ellenőrizték műsorunkat, az öltözékünket, és engedélyt adtak arra, hogy a következő feltételekkel elmehessünk: ha a kötényeken még fekete cérnával körülvarrják a virágot, ha a kötény sarkára nemzeti színű szalagot kötünk, ha a zöld szoknya mellé nem teszik fel a lányok a fehér kötényt.”

Nadrág stikkolással

– Milyen volt az öltözék, amit felső utasításra módosítani kellett?

– A jobbágytelki táncokat: a forgatóst, leányost, lassúcsárdást (jártatóst), a forgatószöktetőst (csürdöngölőt) a fiatal lányok piros csíkos szöttes szoknyában járnak. Amelyik lánynak szeretője van, zöld szoknyát visel citromsínű zsinórral az alján, a fiatalasszonyok világoskék, az idősebbek tejeskávészínű szoknyában táncolnak. A legények barackmagos piros-fekete szöttes, zöld zsinóros, a férfiak sötétkék lajbit viselnek magyar gombokkal. Mindehhez fehér székely posztóharisnya jár, s nyáron szalma-, télen pedig posztókalap. Ettől a sokféle színtől lesz változatos, érdekes a színpad, amikor szerepelnek.

– A ruhákat hol készítik?

– Itthon az asszonyok. A férfi, aki a harisnyákat varrta, meghalt, de Vásárhelyen dolgozik egy jobbágytelki szabó, aki mind a harisnyát, mind a mellényt szépen megvarrja. A lányok pedig maguk készítik a lajbijukat. A jobbágytelkieken a ruha sem úgy áll, mint máson. Igaz, én megnézem, hogy a szoknya alatt milyen fehér alsószoknya van. 1952-ben még nem volt divat a bugyi. Horváth Margit, aki elől ült a döntőkor, azt mondta: – Anti, legyen szíves, mondja meg a lányoknak, hogy húzzanak bugyit, mert a köldökükig felláttunk. A következő versenyre mindenkivel bugyit csináltattam. Varrtak is flanellből a térdükig érőt. Amikor megláttam, kiadtam az utasítást, hogy minden lány fehér gyolcsból varrjon nadrágot, és a szélére stikkolást kössön. Azután így lett.

„Engem jóllakattak a kultúrával”

Később a '60-as évek sem mentesek a bosszúságoktól, megtörténik, hogy gyalog mennek ki a Feleken, mert nem bírja a busz, a kocsmázó legényekkel nem először és nem utoljára kínlódik az együttes vezető. „1968 szegény év, nem tudnak szerepelni, mert nincs román ruha”, majd a '70-es évekre fellélegeznek, mert megszabadulnak Régen rajontól. Ezt megelőzően, 1969-ben a széki vendégszereplés marad örök túske a jobbágytelkiek lelkében, holott azt hinné az ember, hogy két táncos falu egy ilyen alkalommal egymásra talál. A rendőr szomszédságában ülő ittas sofőrrel a szakadéknak indul a busz, majd éjszaka az esőben várakoznak, miközben a művelődési házba nem engedik be őket, s otthonaikban sem látják vendégül a helybeliek. „Akkor benyomtuk a könyvtár ajtaját, s letettük az újságot a földre, mert olajos volt...”

– Én Székkel jóllaktam – nyugtazza ma is látható keserűséggel a szavaiban.

A 70-es évek rosszul kezdődnek, édesanyja halála miatt egy évig nem foglalkozik az együttesrel, s ezalatt „... csak rágódtak a tanítók egymás között, mert nem tudták, mit kezdjenek

az együttes talpra állításáért.” És mégis 1971 lesz a legeredményesebb, hisz a III. Duna menti Folklórfesztiválon az arató táncos kalákával, amelyet 40 személlyel hetente háromszor próbálnak, első díjat nyernek. A bosszúság ekkor sem hiányzik, hisz egy párt nem engednek el. Balla Antal fogadalmat tesz: „Engem jóllakattak kultúrával ezek a Megyei Alkotások Házának dolgozói. Amíg róluk hallok, nem kezdem újra. 1972-ben „... az együttes nem táncol, nem énekel, nem hallat magáról. Tagjai között viták vannak. Én a fogadalmat tartottam, nem szervezem, nem tanítom ilyen körülmények között.” Közben elkészül a rég áhított székely kapu, s egymást követik a pártfeladatok: „Az együttes talpra állításával minden pártgyűlésen, néptanácsi ülészakon és végrehajtó bizottsági ülésen megbíztak, feladatot adtak, de még a fülem sem mozdítottam, tudtam azt, hogy nem vagyok köteles, ezért vannak tanügyi káderek, kultúrigazgatók, s az ő feladatuk ez. De semmire sem tudtak menni.” És az együttes mégis részt vesz az 1973-as nyáradszeredai kórustalálkozón, a szejkei fesztiválon, aztán turnék következnek Vajdahunyad környékére (Csernakeresztúr, Lozsád, Déva). Vendégszerepelnek a Nyikó mentén, különösen meleg Bogárfalván a fogadtatás, s a székelyudvarhelyi sörözés után Pálfalváig botladozik a társaság. Annyi év alatt egy ilyen eset is előfordul. Újabb országos verseny, s a szebeni döntőn, noha azt tanácsolják az együttesnek, hogy a piacon öltözzenek, nagy a siker. Szeptemberben elkészült a rég várt 46 perces tévéműsor, amelynek nyomán egymást érik a levelek. 1975. február másodikán a 30 éves évfordulót ünneplik reggelig tartó tánccal, másnap hideg zuhany Moldovan Valertől, a Megyei Művelődési Osztály vezetőjétől: hogyan mertek a tudtuk nélkül előadást szervezni? Miközben Kolozsvárra készülnek, Vaida Valer, a Megyei Alkotások Házának igazgatója megtiltja, hogy a faluból a lábukat kitegyék. Ennek ellenére Majláton, majd '78-ban Aranyosszéken (Kövend, Várfalu) vendégszerepelnek. 1977-ben az első Megéneklünk, Románia fesztiválra készülnek, miközben bírálat jelenik meg a Vörös Zászlóban arról, hogy a csoport a helyi szakaszon nem hozott újat. '78-ban, látva az együttes gondjai, dr. Lovász Zoltán zenekart alapít, s 1978. december 28-án előadást tartanak a marosvásárhelyi Kultúrpalotában, ahol „olyan viharos taps hangzott fel, hogy azt hittem, a palota szétreped”. A '80-as évek nagy eseménye a kolozsvári színház jobbágytelki szereplése, amelyre az egész falu készül, 800-an nézik meg. Jártak Temesváron és Nagyváradon is színházban, s vendégül látják a temesváriakat, majd az együttes megalakulásának centenáriumára próbálnak. Korondon rendelnek jelvényt, s elküldésre vár az 500 meghívó, amikor pártutasításra kiderül, hogy nem tarthatnak 100 éves évfordulót, mert „olyan törvény nincs, hogy egy együttes 100 éves legyen”. Végül megengedik, hogy 25 éves évfordulót ünnepeljenek. A megyei pártbizottság szabta feltételek nem akármilyenek: „Trombitás elvtárs parancsa az, hogy minden népdalt (92) három példányban le kell fordítani

román nyelvre (egy nap alatt), s négy órától legyen az előadás...” Végül a nagy vendégsereg jelenlétében mégis hétkor kezdik, s a Megyei Alkotások Házától egy „kézzel firkált diplomát” kapnak. Éjszaka olyan nagy a fagy, hogy a gépkocsiknak, amelyekkel a vendégek érkeztek, szétfagy a szélvédőjük. Aztán mégis részt vesznek a Megéneklünk, Románia V. szakaszán. Kolozsváron, az országos döntőn „csúfot űznek velük”. A szállásuk a bukki kempingben van, s bár két autóbust ígérnek, hogy a városban szállítsa az együttes tagjait, nem adnak egyet sem. Sőt a próbatermet, s az öltözöt sem biztosítják. Mindezek ellenére beválik az együttes régi „szurkolóinak” jóslata: „Az első díjat az Isten sem veheti el tőletek.” „Ennyi kudarc, szervezetlenség, rossz bánásmód, meddig kell ennek így lenni” – kesereg a naplóban, majd 1986-ban a nyugdíjazását kéri. A tanácsítkári funkciótól június elsején válik meg, s legnagyobb meglepetésére az együttes s a falu titokban hét világra szóló ünnepséget szervez.

Valami ősi megszentelt parázs

„A te talpadat mintha jobban égetné valami ősi megszentelt parázs, s ha velünk tartasz tovább, talán a mi talpunk alá is pattan szikra.” „Az együttes életben maradásához, fejlődéséhez a Balla Antal lelkesedése kell, az ő minden eszközt a cél érdekében szentté avató energikussága.” Értelmiségi falustársainak a szavai ezek, amelyekkel a nyugdíjba vonuló együttes vezetőt köszöntötték, s ugyanakkor a szóttos-borítóban őrzött betűtenger legszebb méltatásai közül valók.

Így érkezik el 1987, újabb Megéneklünk, Románia, újabb díjak, s újabb csalódások. Hiába hívják meg Nyíregyházára az együttest, az utazásra nem kapnak engedélyt. És akkor újabb fogadalom, ki tudja már a hányadik: „Azt mondtam, ezzel befejeztem az együttes munkáját, nincs miért küzdeni, sem a jövő, sem az ifjak viselkedése nem az, ami eddig volt. Szerepelni sem mehetünk sehova a saját műsorunkkal, pedig a régi törzstagok megérdemelnék, és el is várják. Foglalkozom a színházlátogatással és a kirándulások megszervezésével, azzal is a népnevelést szolgálom, s szórakozunk.” Így érnek véget a '80-as évek, miközben Máramarosba, Szatmárra, Nagyváradra, Aradra, a máriaradnai búcsúra, Dévára mennek, s mindenütt megnézik, amit érdemes. Nem sok erdélyi, s különösen vidéki ember járta be abban az időben ilyen alaposan a szülőföldjét, ahogy a jobbágytelkiek tették.

Himnusz és remény

1989. december 24-én az éjféλι misén felcsendül a Himnusz és „felcsillan bennünk a remény” – tanúskodik a napló. A '90-es évek jól indulnak. Részt vesznek az első szabad Kalákán Kézdivásárhelyen, s eljutnak a Nyírségi Őszi Fesztiválra. Budapesten a Nyugdíjasok II. Nemzetközi Fesztiválján szerepelnek, '91-ben a nyárádszeredai Gyöngykoszorú találkozón. A hollandiai Eijsdennel megkötött testvér települési kapcsolat eredménye a hollandiai út. 1992 a reménység esztendeje: Jobbágytelkén szerepel a Vasas néptáncegyüttes, Jászberénybe utaznak a Csángófesztiválra, majd fellépnek Budapesten is. „Azzal zártuk az évet, hogy nem hagyjuk magunkat.” A lelkesedés csak 1993 végéig tart, gazdag magyarországi vendégszereplés, s a dunaszerdahelyi táncháztalálkozón való részvétel után megszületik az újabb fogadalom: „Megmondtam az együttes ifjainak, veletek befejeztem a munkámat, mert közületek sokan fegyelmezetlenek, ilyen körülmények között nem érdemes veletek dolgozni. A házásokra semmi panaszom, velük érdemes a jövőben is dolgozni...”

Összetartó erő

1994 az együttes számára szegény esztendő, Balla Antalt azonban EMKE-díjjal tüntetik ki a néptánc megőrzése és fejlesztése terén végzett munkájáért. Az együttest a japánok filmezik. 1995 sem gazdagabb, a csíksomlyói búcsún vesznek részt 40 fiatallal. Balla Antal akkor jön rá, hogy az ifjúságnak mennyire hiányzik az együttes: „Arra gondoltam, hogy a jövő évben újra kezdek velük foglalkozni, hátha szót fogadnak. Sokszor láttam a tétlenséget, hogy hiányzik a velük való foglalkozás. Sokan azért is elmentek hazulról. Ekkor eszembe jutott, amit sok újságíró megírt, hogy az együttes egy összetartó erő volt Jobbágytelkén.”

1996-ban érkezik a meghívó a millecentenáriumi gálaműsorra. 14 párral készülnek, de mivel felesége nagybeteg, kétszer szalad haza a busztól. A tíz meghívott hagyományőrző csoport között a jobbágytelkinek is nagy sikere van. Demszky Gábor és Jimmy Carter felesége gratulál. Ugyanebben az évben Jobbágytelkén emlékművet avatnak. Decemberben meghal Balla Antal felesége. 1997-ben az erdőcsinádi Gyöngykoszorúra családi okok miatt nem tudnak menni, s miközben az iskola névadó ünnepségére készülnek, Budapestről, Magyar Bálinttól érkezik értesítés: augusztus 19-én a Néprajzi Múzeum aulájában Életfa-Díjjal tüntetik ki Balla Antalt 52 évi tevékenységéért a tömegnevelés és kultúra terén. A jobbágytelki iskola névadó ünnepségére 40 együttes taggal szép műsort állít össze. A magyarországi meghívók kiváló budapesti szakember ismerősei jóvoltából nem fogynak, Balla Antal rendszeres résztvevője az évente megrendezett táncantológiának, táncháztalálkozónak, s a Vasas együttesel

Franciaországot is megjárja. Az alapító tagokból Kiss Zsigmond és felesége, Balla Berta táncol ma is az együttesben, no meg a család, fiuk, lányuk és az unokájuk.

Szeretni és áldozatot hozni

– Amikor a japánok filmeztek, s öregeket kértek, összeszedtem 12 párt, s hogy örvendtek...

– Hogyan történik az összeszedés, a próbára hívás?

– Én járom el az egészet. 35 taghoz ragaszkodom, hogy a zenekarnak, magamnak s még valakinek helye legyen, ha utazunk. Hollandiában 47-en voltunk, de bizony zsúfolt volt a kocsi, kicsi széket kellett tenni, hogy mindenki elférjen.

– Hányan utasítják vissza?

– Akiket eljárók, azok eljönnek.

– Miért hallgatnak Balla Antalra?

– Azt már ők tudják, én nem...

– Milyen képességek kellettek ahhoz, hogy ennyi éven át összetartsa az együttest?

– Nagy erőfeszítés és szeretet. Szedd össze, tanítsd, s tartsd össze őket. De olyan összetartó erő volt a faluban! Közmunkázni, templomba, gyűlésre az együttes tagjai mentek. A mai 800 lakosból (1600 volt, amikor titkár lettem) egy sincs, ki ne lett volna színjátészó vagy a kórus tagja.

– Annyiszor fogadalmat tett, hogy kész, vége, s ma sem tudja abbahagyni. Miért?

– Sajnáltam a falut. Sajnáltam, hogy tönkremenjen, mert az ifjúságban van lélek, akarat, ha foglalkozik velük az ember. A tartományok, rajonok idejében azt kértem ('79-től erre felé állandóan küldtem a kérést a megyei néptanácsához, tanfelügyelőséghez, minisztériumhoz), hogy nevezzenek ki egy zene szakos tanügyi kádert. De soha nem hirdettek állást. A nővéremnek az unokája, Bereczki Árpád, aki Franciaországban volt velem, ma is jött, s kérdezte, hogy Anti bácsi, nem megyünk sehova? Hová menjünk, lelkem, mit tudjunk csinálni...? Érettségizett fiú, szereti a táncot Mondtam is neki: Árpád, vedd át! Anti bácsi, hát hallgatnak rám? Én is legény voltam, s akkor kezdtem – válaszoltam.

– Honnan eredt a tisztelet, a funkciónak is volt ebben szerepe?

– Szeretni kell és áldozatot hozni...

– Talán az áldozathozatalra nem hajlandók?

– Arra. Nem képesek menni, szervezni, összeszedni az embereket. Én elmentem a táncba, leültem, s néztem mindenkinek a lábát: ebből lesz táncos, abból soha az életben. Arra törekedtem mindig, hogy olyanokat válasszak ki, akik tehetségesek.

– Balla Antal számára mi volt a legnagyobb elégtétel?

– Amikor a Néprajzi Múzeumban átvehettem az életműdíjat. Hárman kaptunk összesen. Megkérdeztem, hogy miért? Azt mondták, sokágú tevékenységet fejtettem ki a népi kultúráért. Az a baj, hogy 71 évesen adták az embernek. Miért nem 30 éves korban, hátha többre mentem volna.

– Arra nem gondolt, hogy valahol egy nagy profi együttest oktasson?

– Nagyon sokat tanítottam Budapesten, a Bartókot, a Vasast, a Honvédot, az Állami Népi Együttest, Miskolcon az Avas, Szegeden a Napsugár együttest.

– Mennyire voltak fogékonyak?

– Soha nem lesz igazi jobbágytelki tánc, amit eljárnak. Az idevalók tudnak valamit, ami jön magától. Éppen csak csiszolni kell. A Gyöngykoszorú után, amikor a fiatalok bemutatkoztak, jöttek hozzám a szülők, s mondták, hogy örvendenek, hogy a gyermeküket megtanítottam.

– A csoda ölt meg, olyan szépen táncoltak, hogy tudott belőlük ilyen táncosokat faragni? Ha ezt hallja az ember, hát nem érez elégtételt?

Ezek szerint Balla Antal boldog ember... Elgondolkozik, miközben folytatódik a kérdés: kinek volt ennyi sikerélménye az életben?

– Senkinek – érkezik a válasz. Azt mondtam ennek a Vaidának, hogy egy csoportot állítson elő az országból, amely 1949-től minden versenyen részt vett és díjat nyert. Engem pedig mellen ragadott, hogy a Nyikó mentét végigjártam, s azt mondta, hogy majd megtanít, amiért tekeregtünk, s buzdítottam a székelyeket. Pedig úgy ügyeltem, egyetlen irredenta éneket sem tanítottam soha. Azt írta Cseke Péter egyik cikkében – sohasem felejttem el –, hogy Jobbágytelkét a kudarcok éltetik, az a mód, ahogy sokszor bántak velünk.

– Volt bőven kudarc, elkeseredés is. Elviselni melyiket volt a legnehezebb?

– 1959-ben második díjat nyertünk Bukarestben, amikor készülődtünk haza, negyvenfokos lázzal hulltak össze az együttes tagjai. Hét órától tíz óráig 65 személyt vittem be a Colentina kórházba, s este tíztől éjjel két óráig hordtam a kórtermekben, mert nem tudtak románul. Én vetköztettem, én öltöztettem őket, mert teljesen bénák voltak. A Buzești téren egy étteremben ettünk, azt mondták, a franciasaláta okozta az ételmérgezést. Az udvarhelyi énekkart a segesvári állomáson szedték le a vonatról. Gh. Dejneki mindennap jelenteni kellett, hogy mi van a betegekkel. Megbetegedtek a lövériek is, csak a hodákiaknak nem lett semmi

bajuk, mert állandóan itták a pálinkát. Három nap múlva kiengedtek 13-at, a többivel ott kellett, hogy maradjanak. Amikor megérkezett az első csoport, alig tudták leszedni őket az autóbusról. Hárman később meg is haltak. Ezek után szeptemberben jött Magyarai a rajontól, hogy szedjem össze az embereket. Én többet nem szedem, titkár elvtárs, válaszoltam neki, mert, amikor bementem a kapun, azt mondták, ha a kultúráért megyek, akkor többet nem kapom meg, hogy hol menjek ki. Akkor fogadtam meg, hogy többet nem utazunk a Kárpátokon túlra.

Állandóan énekdallam

– Örömök és kudarcok után hogyan látja a jövőt?

A konyhában csend van, csak a falióra ketyegése hallatszik. Feláll, kikergeti a macskát, azután válaszol:

– Hát, azt nem lehet tudni soha. Nem bánám, akárki átvinné, szívesen segíteném. Mi olyan fajták vagyunk, hogy egyszerre esünk össze, nem szenvedünk sokat. Sokan azon csodálkoznak, hogy nem fáradok....

– S nem fáj a lába, dereka?

– Soha. És nem létezik egy pillanat sem, hogy ne énekre, dallamra gondoljak. Akármekkora bánatom van, ha felkelek, ha lefekszem, állandóan énekdallam van a fejemben. Még lépni is arra lépek sokszor. Hát mit tegyek?

„Jobbágytelke nem Balla Antal..., az együttes nem Balla Antal. De vajon az lenne-e Jobbágytelke, ilyen lenne-e a falu hírneve Balla Antal nélkül?” „A Balla Antal hírneve és a szülőfalué azonos töről fakad, s csak együtt létezik. Addig él, míg ez a kötés tart. Lesz-e folytatás, utód a munkában? Sajnos, nem szokott lenni.”

Falustársainak szavai ezek is, amelyek a nyugdíjazásakor hangzottak el. A bennük megfogalmazott jóslat talán mégsem válik valóra...

(1998)

In Bodolai Gyöngyi: *Táltos erő. Riportok magyar szórványról*. Világhírnév Kiadó, Kolozsvár, 2011, 80–98.

